

Repülés a múltba. A légitársaság története

<https://erdelyikronika.net/2019/03/repules-a-multba-a-legiregeszet-tortenete-ismerteto>

Írta T. Szabó Csaba

Szabó Máté: *Repülés a múltba. A légitársaság története.* ZiMédia Kiadó, Pécs, 2018.

A Pécsi Légitársasági Téma és a PTE BTK Régészet Tanszék munkatársa, az erdélyi kutatásai és légitársasági felmérései révén is jól ismert Szabó Máté új kötete az első színes, és kortárs eredményekre támaszkodó összefoglalója a légitársasági kutatások történetének. Az album formátumú, kellemes fogású és kiváló minőségű fotókkal díszített kötet a rövid előszót követően tíz fejezetben mutatja be a repülés történetét és a légitársaság fejlődését és ma már nélkülözhetetlen mivoltát a régészet kutatásokban.

Az első fejezet a repülés és a fényképezés történetét foglalja össze. A szerző a számos fotóval illusztrált fejezetben kitér a Montgolfier fivérek 1783-as hőlégballonos repülésére, az 1794-es fleurusi csatára és a krími háborúban használt ballonokra, Ferdinand von Zeppelin találmányára, és értelemeszerűen az első repülési próbálkozásokra is az Egyesült Államokban (Wright fivérek, 1903) és Európában (Lilienthal, 1895; Dumont, 1906). A fényképezés történetét egy rövid technikai bevezető előzi meg, amelyben a fényképezés optikai törvényeit mutatja be a szerző a nagyközönségnek is érthető módon. A fotográfia történetének főbb állomásait leginkább a jelentős felfedezések és felfedezők (Niépce, Daguerre, Petzval, Talbot, Eastman és a Lumière-fivérek) rövid bemutatásán keresztül összegzi.

A második fejezet a légi fényképezés kezdeteit és az első régészeti felvételek történetét mutatja be. A jól ismert példákon túl (Nadar első repülése) számos, a nagyközönségnek talán kevésbé ismert archív fotót is láthatunk a kötetben, amelyből például megtudjuk, hogy 1860-ban készült az első légifelvétel Boston városáról és 1914-ben már galambokra szerelt fényképezőgépekről is tudtak fotózni a világháborúban. A légitársaság története 1906-ban, J. E. Copper Stonehenge emlékeiről készített légifotóival veszi kezdetét, amelyet sokáig csak hóbortnak és értéktelen forrásnak tekintettek a klasszika-régészetben és a 19. századi, pozitivisták hangulatban tétlenkedő régésztudományban. Még ezt is megelőzik a Perszopolisz romjait megörökítő légitársaság felvételek, valamint az 1899-ben a Forum Romanumot megörökítő légifotók. A kötet külön fejezetet szentel az I. Világháborúnak, amely kétségtelenül

a repülés fejlődésének legfőbb motorja volt és radikális változásokat hozott úgy technológiai, mint mentalitásbeli szinten. A repülőgép 1918 után – pontosabban az azt megelőző 4-5 évek köszönhetően – a mindennapok része lett világszerte. Az 1918 utáni légitérészeti kutakodások közül Szabó Máté kiemeli Léon Rey macedóniai és Carl Schuchhardt dobrudzsai repüléseit - Schuchhardt Románia első légitérészeti fotóit készítette. Különösen fontos szerepet töltött be a légitérészet aranykora a Közel-Kelet és Észak-Afrika régészeti feltérképezésében az 1920-as években, bár az angliai légitérészeti kutatások (Crawford, Insall) továbbra is úttörőek maradtak. A szerző ahol csak tud, kiemelt figyelemmel foglalkozik a magyar vonatkozású úttörőkkel, így Stein Auréllal is, vagy az 1919-ben létrejött Magyar Katonai Térképező Csoporttal és Neogrády Sándor munkásságával. Megtudhatjuk, hogy Radnai Lóránt 1938-ban már előadásokat tartott a légitérészet szerepéről, Banner János pedig már felvételeket használ régészeti helyszínek azonosítására.

A kötet egyik fejezete a légitérészeti kutatások módszertanával foglalkozik: mire jó a légitérészet, hogyan lehet a fény-árnyék hatásból, a talaj-jelekből, növény-jelekből, fagy-jelekből ún. régészeti anomáliákat, formációkat kiolvasni a levegőből, milyen évszakban és milyen napszakban érdemes a levegőbe szállni. A szerző nemcsak szemléletes fotókkal és rekonstrukciókkal szolgál, de mintegy tizenöt éves tapasztalatát is megosztja az olvasóval.

Ahogy az Első, úgy a Második Világháborúnak is egyik „pozitív” hozadéka volt az óriási mennyiségű légifotó, amelyet 1945 után Angliában a TARA (The Aerial Reconnaissance Archive) gyűjtött össze, és ma felbecsülhetetlen kincsesbányája a légitérészeti archívum kutatóinak. Ehhez hasonló program volt még a National Monument Record részeként elindult Air Photographs Unit, amelynek részeként több mint kétmillió vertikális felvételt készítettek.

A 20. század második felének úttörői közül a szerző kiemeli a román származású, olaszországi Dinu Adameşteanu-t, aki Dobrudzsában is repült, valamint René Gougey-t és Roger Agache-t. A szerző – joggal – superlatívuszokban mutatja be Otto Braasch munkásságát, aki ma a régészeti légifotózás doyenje. Munkásságának köszönhetően mintegy 700.000 fotó készült, több ezer régészeti lelőhely azonosításával. Braasch nemcsak bajorországi és németországi munkássága miatt kap kiemelkedő helyet a kötetben, de a magyarországi és erdélyi légitérészeti kutatásokban is rendkívüli szerep jutott neki. A vasfüggöny országait egyenként elemzi, részletesebb kitérőt természetesen Magyarországnak szentelve, ahol külön kiemelendő Visy Zsolt régészprofesszor több mint négy évtizedes munkássága, aki 1976 óta meghatározó szerepet tölt be a magyarországi, és mintegy tíz éve már az erdélyi légitérészeti kutatásokban is. Szabó Máté röviden bemutatja könyvében a romániai légitérészeti kutatások jelentős alakjait is, elsősorban Ioana Bogdan Cătănăciu, Alexandru Simion Ştefan és Ioana Oltean munkáját.

Az 1990 utáni időszaknak is külön fejezetet szentelve a szerző kitér az 1990-es években megrendezett tanfolyamokra és az első nemzetközi projektekre, amelyek egyesítették a nyugati és keleti kutatókat és azok eredményei végre szabadon cserélhettek gazdát Európában. Igen fontos lépés volt természetesen az informatikai rendszerek fejlődése és az internet megjelenése is, amely határtalanná tette a légitérészeti adatbázisokat. A 3D modellezések, LIDAR-lézeres kutatások és az űrkutatás eredményeinek felhasználása (ASTER GDM térkép) ma már valóban elképesztő eredményeket mutatnak – a régészek a légitérészeti révén úgy vájkálnak a múltban, hogy egy kapavágást sem ejtenek a földön. Szabó Máté azért kötetében rámutat, hogy nagyon sok esetben egy, a levegőből észlelt régészeti anomália pontos kronológiájának és funkciójának megértéséhez elengedhetetlen a régészeti szondázás és helyszíni kutatás is.

Végezetül a kötet a magyarországi és erdélyi légitérészeti kutatásokat mutatja be a Pécsi Légitérészeti Téka 1994 és 2014 közötti időszakára fókuszálva. Látványos térképén jól érzékelteti, milyen jelentős eredményeket ért el ez az intézmény Magyarországon és az erdélyi római Limes keleti határszakaszán 1994 és 2014 között. A kötet gazdag tájékoztató irodalommal zárul, amely gyakorlatilag átfogó képet nyújt ennek a tudományágak a gazdagságáról és közel egy évszázados múltjáról.

A kötetet úgy a légitérészetre szakosodó egyetemisták, mint az érdeklődő nagyközönség is hasznosnak találhatja, a szakembereknek pedig jó kezdőpont lehet a további szakosodásra.